

PhD disszertáció tézisei

Szabóné Marlok Júlia

A pilisi szlovák falvak nyelvi sajátosságai

Készült
az ELTE BTK
Nyelvtudományi Doktori Iskolájának keretében

Budapest, 2012.

A KUTATÁS CÉLJA

A pilisi régió nagymértékben határozza meg a magyarországi szlovákok nyelvi kultúráját. Ezek az egymástól történetileg, nyelviileg, kulturálisan, a múltbeli és jelenlegi sajátosságok tekintetében nagyrészt azonos, részben eltérő, nemzetiségileg és vallásilag viszonylag homogén közösségek mind a mai napig őrzik nemzetiségi jellegüket.

A pilisi szlovák községek közé sorolhatjuk azokat a falvakat, amelyek közvetlenül a Pilis-hegy lábánál fekszenek, s jelentős szlovák nemzetiségű illetve szlovák anyanyelvű lakossággal rendelkeznek. Ilyenek: Kesztlöc (Kestúc), Piliscsév (Čív), Pilisszántó (Santov) és Pilisszentkereszt (Mlynky). Tágabb értelemben Pilisszentlászló (Senváclav), Pilisszentlélek (Hut') és Piliscsaba (Pílišska Čaba) is ide sorolható, de abból kiindulva, hogy a pilisi szlovák falvak együttműködése szempontjából hosszú évek tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a szorosabb – elsősorban kulturális kapcsolatokra épülő – együttműködés Piliscsévet, Pilisszántót és Pilisszentkeresztet jellemzi, és igazán „élő” kapcsolat elsősorban az előbb említett települések között valósult meg nagyobb gyakorisággal, s a mai napig fenn is maradt, munkámban ezekre a településekre koncentrálok.

Mivel a kesztölci szlovák nyelv, ami esetünkben nyelvjárást jelent, a többi település nyugatszlovák típusú nyelvjárásához viszonyítva markánsan eltérő jegyeket hordoz, nyelvi korpuszom összehasonlító

elemzésekor a kesztölci szlovák nyelvre is kitekintek.

A pilisi szlovákság identitásának vizsgálata során számos kérdésre keresek választ.

A legfontosabb kérdés, hogyan határozható meg az az etnikai csoport, amelyet a köztudat pilisi szlovákoknak nevez, azonban önmagukat is így nevezik. Számos tényező jelentheti összetartozásuk alapját: földrajzilag meghatározott elhelyezkedésük, közös flórájuk és faunájuk, a falvak hasonló gazdasági, társadalmi szerkezete, hasonló megélhetési lehetőségeik, életmódjuk, szociális helyzetük. Mindezek mellett elvontabb síkon is kifejtésre vár, milyen egyéb kohéziós erő köti őket össze. Mennyiben befolyásolja összetartozásuk tudatát közös történelmi múltjuk, emlékezetük, nyelvük, nyelvjárásuk sajátosságai, hasonló művelődési szokásaik, kulturális és népi hagyományaik.

Munkám központi részét a pilisi szlovákok nyelvének, nyugatszlovák típusú nyelvjárásainak nagyobb mértékben szinkrón jellegű leírása képezi.

A pilisi szlovák nyelvjárásokat hangsúlyozottan, azok fonológiai, morfológiai és lexikai jellemzőire való tekintettel mutatom be, a szintaktikai és stilisztikai szinteket példamondatokkal illusztrálom.

A pilisi régió települései közül szülőfalumat és egyben lakhelyemet, Pilisszentkeresztet hangsúlyozottan kezelem, így a problémakör elemzésekor Pilisszentkeresztből kiindulva, ahhoz viszonyítva tekintek ki a többi településre.

A magyarországi szlovák kisebbség kapcsán a pilisi szlovákok

bemutatásával egy több mint 300 éve magyar környezetben élő kisebbség nyelvi és identitásbeli állapotát kívánom leírni, melyet a történelem viharai és természetszerűen saját belső fejlődésének törvényszerűségei alakítottak olyanná, amilyennek most látjuk.

KUTATÁSI MÓDSZEREK

Munkám írásakor a kiindulópontot a hozzáférhető szakirodalom a fellelhető források összegyűjtése jelentette.

A magyarországi szlovákok életét (nyelvét, irodalmát, történelmét, kultúráját, hagyományait stb.) évek óta elismert szakemberek kutatják, így ismereteimet - résztvevő megfigyelőként is - elsősorban Gyivicsán Anna, Zsilák Mária, Gregor Ferenc, Krupa András munkái nyomán bővítettem, felhasználva a viszonylag újabbaknak tekinthető kutatások eredményeit is. A teljesség igénye nélkül ide sorolnám Hornokné Uhrin Erzsébet, Kovács Anna, Tóth Sándor János, Tuska Tünde, Szabó Orsolya munkásságát, s természetesen figyelemmel kísértem a szlovákiai kutatók pl. Mária Homišinová, Katarína Balleková tevékenységét is (konkrét munkáikat lásd a bibliográfiában).

A szakirodalom tanulmányozásával párhuzamosan terepmunkát is végeztem.

A kutatópont hálózat kialakításakor a pilisi régióban domináns szerepet betöltő község, Pilisszentkereszt központi helyzetéből indultam ki.

Az adatgyűjtés során a nyelvi korpuszt a Pilisszentkereszten összegyűjtött nyelvjárási sajátosságok alapján állítottam össze, majd az összegyűjtött anyagot nagyobb mértékben a szinkrón, kisebb mértékben a diakrón nyelvvizsgálat alapelveit követve, komparatív módszerek felhasználásával, párhuzamba állítottam (összehasonlítottam) más pilisi falvak, konkrétan a pilisszántói, piliscsévi és kesztölci nyelvjárás elemeivel.

Az adatközlők kiválasztásánál a dialektológiai és a szociolingvisztikai alapelveknek megfelelően jártam el, tekintettel voltam az adatközlők nemére, korára, iskolai végzettségére és társadalmi helyzetükre is.

Az adatokat főképp résztvevő megfigyelés, irányított beszélgetések, interjúk segítségével gyűjtöttem, kisebb mértékben a kérdőíves adatgyűjtést is alkalmaztam. A beszélgetések során igen fontos adatokhoz jutottam, így munkám nagy részét ezek elemzése teszi ki.

Nyelvi korpuszom, melynek egy része munkám során felhasználásra került mintegy 3000 nyelvjárási adatot tartalmaz.

Kutatómunkámat azzal a nem titkolt szándékkal is végeztem, hogy egyfajta „nyelvi leletmentést” is megvalósítsak, hiszen a szlovák nyelvjárások állapota a pilisi régióban is a „nyelvromlás” fázisában van, s nyelvhasználati szempontból hanyatló tendenciát mutat.

A lexika összehasonlítása a hasonlóságok mellett, számos hangalaki, jelentésbeli eltérést mutat, az egyes lexikális elemek

mondatbeli funkciója szintén több tanulságot tár fel.

Az egyes nyelvjárások archaikus jelenségei a régi nyelvállapotról is vallanak, hiszen az egyes települések nyelvi fejlődése nem volt egyforma, egyenletes, ezért ugyanazt a jelenséget különböző módon őrzik.

A munka szerkezete, tagolása:

NEMZETISÉG – KISEBBSÉG

A fejezet címét jelző két terminus a nemzetiség és kisebbség (nemzeti kisebbség), felváltva volt használatos hozzávetőlegesen a XX. század közepe óta, ezért arra törekedtem, hogy tartalmukat a nyelvhasználat tükrében vizsgáljam meg.

A kisebbségek fogalmát illetően a mai napig nincs konszenzus, illetve általánosan elfogadott definíció. A nemzetközi jogban sem létezik egy egységes, kötelező érvényű meghatározás a nemzeti kisebbség fogalmára.

A magyarországi kisebbségi szervezetek, markánsabban az önkormányzati rendszer fejlődése, szintén jelentős mértékben befolyásolták a nemzetiség – kisebbség terminusok használatát, tartalmuk értelmezését, ezért úgy véltem, célszerű röviden bemutatni az önkormányzati rendszer fejlődésének hatását is a nemzetiség - kisebbség fogalmának értelmezésére.

A PILISI SZLOVÁKOK IDENTITÁSA

A magyarországi szlovákság részben területi szétszórtsága, és az

utóbbi évtizedekben felgyorsult iparosodási és városiasodási folyamat következtében, messzemenően integrálódott az ország gazdasági, társadalmi és kulturális szerkezetébe.

A nemzeti és etnikai kisebbségek kutatásával foglalkozó szakemberek kutatási eredményei azt bizonyítják, hogy az identitás megőrzésének fő tényezői a mindenkori adott állam politikai-jogi keretei között elsődlegesen az anyanyelvápolás és annak körülményei, az oktatás és a kultúra szervezettsége, az adott kisebbség politikai és más típusú (civil) szervezettsége, másodlagosan a többségi társadalom viszonya a kisebbségekhez.

A magyarországi szlovákok tudatának elemzésénél két fontos, történetileg meghatározott tényezőt szükséges figyelembe venni, olyan speciális vonást, amely a szlovákokat alapjában véve a többi hazai nemzetiségtől is megkülönbözteti.

A magyarországi szlovákok ugyanis az egységes – teljes egészében a történeti Magyarországhoz tartozó – szlovák anyaetnikumból úgy szakadtak ki, hogy azzal továbbra is egy államkereten belül maradtak, másrészt a nyelvszigetek egy részének rövidebb-hosszabb időn át családi, kulturális s részben politikai kapcsolata volt az északi etnikai területtel, s ezek a kapcsolatok bizonyos értelemben tompították, szűkítették az asszimilálódás erőit, lehetőségeit.¹

A pilisieket részben régióhoz kötődő közösségi tudat, valamint

lokális identitástudat jellemzi.

Mai változó világunkban a pilisi szlovákság identitása folyamatos átalakuláson megy keresztül, tekintettel arra, hogy a társadalmi változások is felgyorsultak. E változásokat statisztikai adatokra támaszkodva elemzem.

A PILISI SZLOVÁKOK HELYE A MAGYARORSZÁGI SZLOVÁKOK KÖZÖSSÉGÉBEN

A magyarországi szlovákok története szorosan kapcsolódik a hozzájuk nyelviileg, földrajzilag legközelebb álló nyugati szláv nyelvterülettel és a magyarság történelmével.

A magyarországi szlovákok betelepülésének rövid áttekintése után a demográfiai adatokat elemzem a szlovák nemzetiséget és a szlovák anyanyelvet vallók száma arányában, Magyarország össznépességéhez viszonyítva az utóbbi évek népszámlálási adatai alapján.

A pilisi szlovákok betelepülése a pilisi régióba nagyjából az egyházi szervezeteknek (szerzetesrendek, egyházmegyék) köszönhető, s velük, mint földesurakkal szemben, a Pilis hegységi falvak semmiféle önállósággal nem rendelkeztek. Az etnikai kultúra megtartását segítette, hogy az egész nyelvsziget lakossága az anyaetnikai terület nagyjából azonos térségből érkezett.

Az egyes települések rövid történeti áttekintése után bemutatom

---

¹ Gyivicsán Anna: Anyanyelv, kultúra, közösség. A magyarországi szlovákok. Budapest, Teleki László Alapítvány 1993. 49.

a pilisi szlovák falvak összlakosságának nemzetiségi jellemzői az utóbbi évek statisztikai adatai alapján.

A statisztikai adatok tükrében kijelenthetjük, hogy a pilisi szlovák falvak a XXI. század elején is őrzik szlovák jellegüket, s köztük Pilisszentkeresztet jellemzi évek óta a legstabilabban mind a szlovák nemzetiséghez, mind pedig a szlovák anyanyelvhez való kötődés.

A MAGYARORSZÁGI SZLOVÁKOK NYELVE

E fejezetben a magyarországi szlovákság nyelvjárásainak kutatását tekintem át, s ezt követően a pilisi szlovákok nyelvére fókuszálok. A szlovák nyelv két alapvető fontosságú rétege – s ez hangsúlyosan igaz a pilisi szlovákok nyelvére - az irodalmi nyelv és a nyelvjárások.

A magyarországi szlovákok új lakhelyein az egységes közösséggé formálódás folyamatában sajátos kevert típusú nyelvjárások jöttek létre, amelyek nem azonosíthatók egyetlen szlovák nyelvjárással sem. A három fő szlovák nyelvjárás tagolódásának megfelelően ezért nyugatszlovák, középszlovák, keletiszlovák típusú nyelvjárásokról szokás beszélni a magyarországi szlovák nyelvjárásokat illetően.

A pilisi szlovákok nyelve alapvetően két dologban tér el az irodalmi nyelvi normától, egyrészt archaikusabb, másrészt kontaktusosabb. A szlovák standard szerepét a nyelvi érintkezések síkján, főként a rendszerváltozást követően, a közéletben átvette a szlovák irodalmi nyelv. Ez a körülmény, mint legújabb faktor,

egyúttal nagymértékben hozzájárult a helyi nyelvjárások konzerválásához. Az egyes települések nyelve lényegében máig azonos az évszázadokon keresztül használt, külső hatások által csak kis mértékben befolyásolt nyelvvel.

A PILISI SZLOVÁK NYELVJÁRÁSOK TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSE, HELYZETE

Ha összevetjük a pilisi régió szlovák nyelvjárását és a szlovák nyelv köznyelvi változatát, megállapíthatjuk, hogy nyelvészeti szempontból a nyelvjárás és a köznyelv egyenrangú, annak ellenére, hogy a köznyelv mindenkori „kiváltságos” helyzetéből adódóan kialakulhat a nyelvjárás negatív társadalmi megítélése. Ez a nyelvhasználók szemszögéből, bár nem szükségszerűen, de igen gyakran, nyelvjárásuk önmaguk általi degradálását eredményezi. Úgy érezhetik, hogy az általuk használt nyelvváltozat alacsonyabb rendű, marginális változata egy másik, standard nyelvnek.

A nyelvi elértéktelenedés folyamatát Gyivicsán Anna kutatási eredményeire támaszkodva mutatom be.

Mára a nyelvjárás minden pilisi faluban másodnyelvi pozícióba került, ennek következtében az intim szférába szorult vissza, míg a köznyelv használata a nyilvános szférát jellemzi.

A beszélt és írott nyelv kontextusában a beszélt nyelvet egyértelműen a nyelvjárás jellemzi, az írott nyelvre általában a köznyelvi normahasználat vonatkozik.

Emellett a pilisi településeken - a népi írásbeliség keretein belül

– még napjainkban is akad példa a nyelvjárási szövegek írott formában történt megőrződésére. Ilyenek például a temetők sírfeliratai,² az imakönyvek saját kezű bejegyzései, egyes imák, egyházi énekek átiratai, családtagok közötti levelezés stb.

Napjainkban még mind a nyelvjárást, mind a köznyelvet, minden társadalmi réteg beszélheti, behatárolt használati területtől függően. Az alsóbb társadalmi réteghez tartozó nyelvhasználók minden esetben – még a köznyelvet megkívánó használati területeken (pl. polgármesteri hivatal) is – a nyelvjárást használják. A felső társadalmi réteg tagjai viszont az egymás közti kommunikáció során már kevésbé használnak dialektust, mivel ők már birtokában vannak az irodalmi nyelvnek, munkahelyükön és a közéletben is biztonságosan használják azt.

Összességében a pilisi szlovák falvak lakóit az egyre csökkenő szlovák anyanyelvi kompetencia jellemzi, mivel elsődleges szocializáció útján már csak kevesen sajátítják el a szlovák nyelvet. Nyelvhasználatukban azonban napjainkban - a magyar nyelv dominanciája mellett - a kétnyelvűség még általános, igaz, már csak az idősebb generációra nézve. A szlovák irodalmi nyelvnek gyenge a hatása, ezért a középgenerációnál a kétnyelvűség erősen aszimmetrikus, a magyar nyelv irányába tolódik el. Általában elmondható, hogy az ifjabb generáció a nyelvvesztés stádiumában

---

² Magam 2005-ben a pilisszentkereszti temetőben végeztem kutatást a szlovák sírfeliratok s azok helyesírása kapcsán. Példáim akkori, saját

van, hiszen többnyire a helyi általános iskolákra hárul a nyelvátörökítés feladata, s ennek a komoly kihívásnak nem minden esetben tudnak maradéktalanul megfelelni. A fent leírt helyzetnek bizonyos szinten ellentmondani látszik az a tény, hogy a közösségi nyelvhasználatot illetően a különböző szférákban a köznyelv funkcionális fejlődése, bővülése tapasztalható. Ez a pilisi régió lakóinak nyelvhasználatát illetően optimizmusra ad okot.

A PILISI SZLOVÁKOK NYELVE AZ ELSZÁRMAZÁS ALAPJÁN

Általánosan elfogadott megállapítás, hogy a nyelvi hovatartozás jellemzői a beszélők származási helyére utalnak, ezért e fejezetben kitérek a nyugatszlovák nyelvjárások területi elhelyezkedésének vázlatos bemutatására. A telepések, elszármazási helyeiket tekintve, a nyugatszlovák nyelvjárási terület északi csoportjához tartozó Trencsén (Trenčianska župa), Pozsony (Bratislavská župa), déli csoportjához tartozó Nyitra (Nitrianska župa), illetve a középszlovák nyelvjárások északi csoportjához tartozó Liptó (Liptovská župa) és Túróc megye (Turčianska župa), valamint a déli csoporthoz tartozó Hont megye (Hontianska župa) területéről érkeztek későbbi lakóhelyeikre. A középszlovák elszármazási helyek ellenére, középszlovák jelleg jellemzően nem mutatható ki a pilisi szlovák települések nyelvjárásában. Ez két körülménnyel magyarázható:

vagy a középszlovák származású telepések később

---

gyűjtéséből valók. Az átiratok tartalmukban és betűtípusukban is szöveghűek, az egyes sorokat a per jel használatával jelölöm.

továbbvándoroltak, vagy olyan csekély létszámban érkeztek, hogy a nyelv integrációs folyamatában eredeti nyelvjárásuknak csak azon középszlovák elemeit őrizték meg, amelyek izoglosszája átnyúlik némely nyugatszlovák nyelvjárásokba is.

A PILISI SZLOVÁK NYELVJÁRÁSOK JELLEMZÉSE NYELVTÖRTÉNETI SZEMPONTBÓL

Mint minden nyelvjárási rendszer, a pilisi régió nyelvjárásai is önálló nyelvi rendszert képviselnek. A régió lakosai által beszélt nyelvjárásokban főképp a fonológiai-, morfológiai- és a lexikai sajátosságok mutathatók ki.

A pilisi nyelvjárások szinkrón hangrendszerének bemutatása előtt a nyugatszlovák típusú nyelvjárások legjellemzőbb történeti hangtani változásait vázoló fel. Példaanyagomat a pilisszentkereszti nyelvjárásból hozom, mivel a történeti változások legtöbbször ez a nyelvjárás őrzi. A hangtani változások mellett, vázoló a legfontosabb alaktani jellemzőket is.

A PILISI SZLOVÁK NYELV HANGTANI SAJÁTOSÁGAI (SZINKRÓN SZEMPONTÚ LEÍRÁS)

A pilisi szlovák nyelvjárások szinkrón hangrendszere megegyezik a nyugatszlovák nyelvjárásokra jellemző sajátosságokkal, mind a magánhangzó-, mind a mássalhangzórendszer tekintve.

E jellemző jegyek alapján megállapítható, hogy a pilisi szlovák

nyelvjárások hangtani rendszere jól őrzi nyugatszlovák jellegét.

A PILISI SZLOVÁK NYEVJÁRÁSOK MORFOLÓGIAI RENDSZERE

A morfológiai rendszer tekintetében a pilisi szlovák nyelvjárások – hasonlóképpen a hangrendszerhez – szervesen illeszkednek a szlovák nyelv morfológiai rendszerébe. A szófajok flexióját minden nyelvjárástípusban azonos nyelvtani kategóriák jellemzik.

A pilisi nyelvjárásváltozatokban ettől alapvetően csak formálisan eltérő jelenségeket tapasztalunk. Pl. egyrészt különböző formában realizálódhat ugyanaz a sufixum, másrészt az egyes települések nyelvében több variáns is előfordulhat. A szóképzés területén is tapasztalhatók különbségek. A szlovák irodalmi nyelvi normától eltérő sajátosságok a nyugatszlovák típusú nyelvjárások sajátosságaival mutatnak egyezést.

Az elszármazási helyek eltérő voltára utalnak pl. a következő jegyek, amelyek háttérben a következő morfológiai változások állnak: az *išiel* (=ment) ige egyes szám 3. személyű hímnemű múlt idejű alakjai – „*išó*“ a Gömör megyei nyelvjárásokat, az –„*išov*“ pedig a Vág környéki, Nagyszombat és a Nyitrán túli (középszlovák) területeket jellemzi.³ A pilisi szlovák nyelvjárások morfológiai rendszere számos archaizmust őriz.

---

³ Štolc, Jozef: Slovenská dialektológia. Bratislava. Veda, Vydavateľstvo SAV 1994. 57.

HANGTANI ÉS MORFOLÓGIAI AZONOSSÁGOK ÉS KÜLÖNBSÉGEK A PILISI FALVAK NYELVJÁRÁSAINAK LEXIKÁJA ALAPJÁN

Az előző fejezetben bemutatott hangtani és alaktani jelenségeket táblázatba foglalva, saját gyűjtésű lexikai egységeken szemléltetem. Anyagomat, amelyből példáimat válogattam, az egyes településeken gyűjtöttem, kötetlen beszélgetés formájában, azonos témakörökben. Kiindulópontul szülőfalumban készítettem el az interjúkat, majd a fonetikusán átírt szógyűjteménnyel folytattam le a beszélgetést a többi településen. Példaanyagomat a vizsgált települések szókészletével párhuzamosan rendezem táblázatba.

A PILISI SZLOVÁK NYELVJÁRÁSOK LEXIKAI SAJÁTOSSÁGAI

Ebben a fejezetben a nyelvjárási lexika szemantikájára fókuszálva mutatom be a pilisi szlovák nyelv lexikai jellemzőit a nyelv mai állapotának tükrében, a helyi nyelvjárások hangtani és alaktani jegyeinek figyelembevételével.

Szemléltető anyagom bemutatásánál a szlovák szakirodalom útmutatásait követem.

A szlovák szakirodalom a lexikális dialektizmusokat a következőképpen osztályozza:⁴

a) tulajdonképpeni lexikális dialektizmusok,

---

⁴ Ondrus, Pavel - Horecký, Ján - Furdík, Juraj: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Bratislava, 1980. 177-178.

- b) etnográfiai dialektizmusok,
- c) szemantikai dialektizmusok,
- d) lexikális-fonetikus dialektizmusok.

A szlovák szakirodalom a fenti négy kategórián kívül, külön kategóriába sorolja a lexikális – szóképző dialektizmusokat, melyek az irodalmi nyelvben nem ismeretesek.

A szóképzési sajátosságokra a pilisszentkereszti ragadványnevek felvázolása kapcsán térek ki.

NYELVI ARCHAIZMUSOK, SZÓÁTVÉTELEK

A nyelvi/nyelvjárási archaizmusokat Jan Chloupek a következőképpen csoportosította:

- a) olyan nyelvi jelenség, amely korábbi társadalmi korszak jellemző nyelvi elemeként, archaizmusként tovább él,
- b) olyan nyelvjárási jelenség, amely a nemzeti nyelv korábbi állapotát jellemzi,
- c) olyan nyelvjárási jelenség, amely ma visszaszorulóban van.⁵

A pilisi lexika besorolását Chloupek felosztásához igazodva végeztem.

A pilisi szlovák nyelvjárások szókészlete, főként a szóátvételek tekintetében, sok esetben egyezést mutat a szlovákiai Kiskárpátok mögötti terület nyelvjárásaival (záhorská nářečová skupina). Ezeket szintén példákkal illusztrálom, majd bemutatom a pilisi szlovák nyelvjárásokban fellelhető hungarizmusokat és germanizmusokat is.

A PILISI TELEPÜLÉSEK FRAZEOLÓGIÁJA (SZÓLÁSOK ÉS KÖZMONDÁSOK)

Mivel a nyelvtudományban általános az egyetértés abban, hogy a szemantika a nyelvi leírás integráns részét képezi, a nyelvjárások lexikáját bemutató fejezet lezárásaként a szemantikára fókuszálva mutatom be a pilisi szlovákok nyelvben rögzült világképét, az általam összegyűjtött szólások, közmondások egy része alapján.

A szlovák irodalom legátfogóbb közmondásgyűjteménye az Adolf Peter Zátúrecký (1837-1904) által összegyűjtött Slovenské príslovie, porekadlá a úslovie (Szlovák szólások és közmondások) címmel jelent meg.⁶

A pilisi szlovák falvakban gyűjtött szólások és közmondások jelentős része megtalálható Zátúrecký munkájában is. Bemutatásukat minden esetben Zátúrecký megfelelőjével kezdem, a magyar megfelelőt O. Nagy Gábor munkája alapján határozom meg.⁷

Külön csoportot alkotnak a csúfolódók. Gyakori jelenség, hogy egy-egy közösség önazonossága valamely más közösséghez viszonyítva jut kifejezésre. Erre hivatottak a csúfolódók is, amelyek számos negatív töltetű, vagy vulgáris lexikális elemet tartalmaznak. A bennük rögzült nyelvi világkép más aspektusból mutatja be a szomszédos falvak egymáshoz való viszonyát.

---

⁵ Chloupek, Ján: Aspekty dialektu. Brno, 1971. 27.

⁶ Zátúrecký, Adolf Peter: Slovenské príslovie, porekadlá a úslovie. Bratislava, Tatran, 1975.

⁷ O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások. Budapest, Gondolat 1976.

A pilisi nyelvjárások jelen fejezetben felvázolt lexikai elemzésének lezárásaként megállapítható, hogy annak ellenére, hogy a nyelv szókincse a társadalmi változásokkal összefüggésben, gazdasági, politikai, kulturális és egyéb hatások következtében folyamatosan változik, a nyelvjárások tekintetében ez a folyamat sokkal lassabban megy végbe.

ÖSSZEGZÉS

Kutatásaim kezdetekor az a tény vezérelt, hogy a pilisi régió szlovák nyelvjárásainak rendszerét nem dolgozták fel más nyelvszigetek nyelvjárásaihoz hasonlóan. Az érintett települések Pilisszentkereszt, Pilisszántó, Piliscsév és Keszölc szlovák nyelve, ami elsősorban a nyelvjárást jelenti, még élő ám erősen visszaszorult. Úgy véltem, hogy napjainkban még lehetséges átfogó hangtani és morfológiai leírást adni fenti települések dialektusairól. A nyelv leírásához kapcsolódóan azonban a szélesebb kontextusra is tekintettel kellett lennem úgy, mint a települések történetére, demográfiai adatainak alakulására, a lakosság kétnyelvűségére, identitástudatára stb.

Tekintettel arra, hogy a vizsgált falvakban a nyelvjárások visszaszorulóban vannak, s köztudottan a szókincs változik a legdinamikusabban, úgy véltem helyes, ha értekezésemben a lexikára helyezem a hangsúlyt.

Az elemzések alátámasztották, hogy a vizsgált nyelvjárások a nyugatszlovák nyelvjárás altípusait képezik. Az egyezések és

eltérések arra is rámutattak, hogy kevert típusú nyelvjárásokról van szó. A hasonlóságok és eltérések tükrében az alábbi következtetések vonhatók le:

1. A legnagyobb mértékű azonosságot Pilisszentkereszt és Pilisszántó nyelvjárása mutatja hangtani, alaktani és lexikai szempontból is.
2. Pilisszentkereszt, Pilisszántó, Piliscsév nyelvi, nyelvjárási szempontból – a bemutatott példaanyag alapján - relatíve szorosabb nyelvjárási egységnek tekinthető. A szélesebb kontextust illetően ez a három helység a környező településekkel szemben – anyagi és szellemi kultúrájával, illetve kapcsolattörténetével együtt – szintén markánsabb egyezést mutat.⁸
3. Hangtani és alaktani szempontból Keszthely nyelvjárása különbözik legnagyobb mértékben a többi vizsgált település nyelvjárásától.
4. A vizsgált települések nyelvjárása archaikus elemeket őriz.
5. A szóátvételeknél minden nyelvjárásban a magyar és a német szóátvételek dominanciája jellemző.
6. A szlovák nyelv elsajátítása mára már mindenhol másodlagos szocializáció eredménye.
7. A szlovák anyanyelv a népszámlálás statisztikai adatai alapján minden pilisi faluban visszaszorulóban van.
8. A vizsgált településeken a szlovák anyanyelv visszaszorulásával

---

⁸ Mindhárom településnek a mai napig aktív – évtizedekkel ezelőtt alapított - szlovák nemzetiségi pávaköre van, a köztük lévő kapcsolatok az évek során már baráti szintre kerültek. Hosszú ideje közös fellépéseket is vállalnak, Pilisi pávakör (Pilísky pávi krúžok) néven képviselik a magyarországi szlovákokat országhatárainkon túl is.

fordított arányban nő a szlovák nemzetiséghez tartozók száma.

9. A pilisi szlovák falvak lakóinak szlovák identitástudata magas, s ez a nyelv mellett leginkább a kultúrához való kötődésben érvényesül.

10. Minden faluban kimutatható a magyarországi szlovákságon belül a pilisi szlováksággal, mint földrajzi - kulturális területtel való azonosulás a lokális identitástudat.

A helyi nyelvjárások - kommunikációs kompetenciájuk természetes korlátai miatt - napjainkban már a pilisi szlovák falvakban sem tudják betölteni a teljes értékű nyelvi rendszer szerepét. Annak kognitív funkcióját a fiatalabb korosztályoknál, egyrészt a „magasabb presztízzsel” rendelkező szlovák irodalmi nyelv igyekszik betölteni, másrészt a nyelvjárások az elhalás stádiumába kerültek. Már csak az idősebb generáció képviselői, ill. egyes nyelvileg viszonylag zártabb társadalmi réteg tagjai őrzik azokat.

Disszertációm nem tekinthető mélységében komplex munkának, azonban kiindulópontként szolgálhat az egyes települések nyelvjárásának monografikus feldolgozásához, továbbá olyan nyelvjárási zsebszótárak elkészítéséhez, amelyekre a szlovák nyelvterületre vonatkozóan a bibliográfiában hivatkozom. Továbbfejleszhetőnek vélem szókészletteni, jelentéstani, valamint frazeológiai kutatásokhoz is.